
Fonológiai tudatosság fejlesztésének néhány gyakorlata óvodai nagycsoportban

Kupper Natália

FPSZ II. Ker. Tagintézménye
nati.kupper@gmail.com

Összefoglalás

Az utóbbi évtizedek kutatásai egyértelműen azt igazolják, hogy az olvasás elsajátításának fontos előfeltétele a fonológiai tudatosság megfelelő szintje. Ennek tudatában a logopédiai terápia részévé vált ennek a területnek a fejlesztése is mind az artikulációs zavar, mind a nyelvi zavar terápiájában. Cikkem megírásával az volt a célom, hogy logopédus kollégáimnak gyakorlatias ötleteket nyújtsak az iskola előtt álló korosztály fonológiai tudatosságának fejlesztéséhez.

Bevezető megjegyzések

Magam is jó néhány éve kezdtem el fokozatosan beépíteni az ilyen jellegű játékos feladatokat az iskola előtt álló korosztály artikulációs terápiájába. Ezt követően az óvodában, ahol dolgozom, az óvónőkkel és gyógypedagógusokkal együtt elindítottunk egy projektet, melynek célja a nagycsoportos óvodások több területre kiterjedő fejlesztése volt. Ennek egyik része volt az olvasási készség megalapozása, ezt a feladatot én láttam el. Így kezdődött el egy egész tanévre nyúló, heti egyszeri alkalommal történő fonológiai foglalkozás bevezetése az egyik óvodai nagycsoportban. Nem volt könnyű elhatározás belevágni egy teljesen új típusú foglalkozási formába, de a kíváncsiság és az óvónőkkel való évtizedes jó kapcsolat eloszlatta kezdeti kétségeimet. Az is segített az elhatározásban, hogy az interneten találtam több olyan videót, ahol az angolszász országokban nagy hagyománnyal alkalmazott, ilyen jellegű foglalkozások tekinthetők meg. Arrafelé ennek régebbi hagyománya van, valószínűleg a hozzánk képest korábbi iskolakezdés miatt. A foglalkozás tehát az egész nagycsoport részére történt az óvónők jelenlétében. Ezáltal ők is kaphattak ötleteket arra, milyen nyelvi játékokat lehet ezzel a korosztállyal játszani. A foglalkozások időtartama kb. 15-20 perc volt és alkalmanként 3-4 gyakorlatot játszottunk el a gyerekekkel. Ezek közül szeretnék néhányat bemutatni.

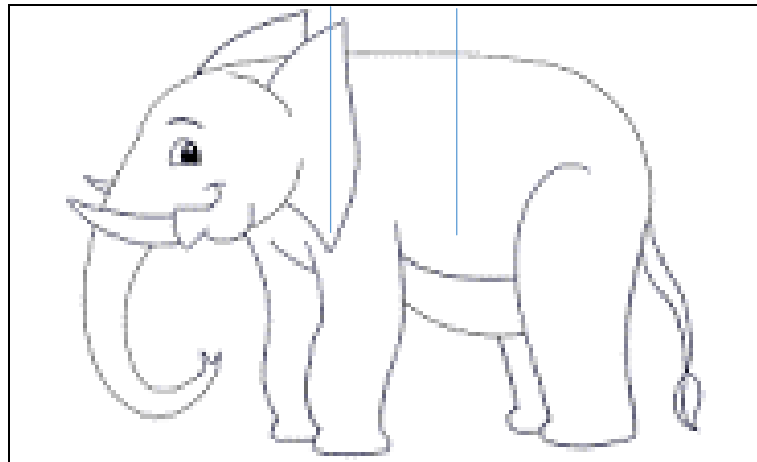
Fejlesztési feladatok

A feladatok a fonológiai tudatosság több területét fogják át: a szótag-, szó-, fonéma- és rímtudatosság területét. Az alábbiakban közölt feladatok mind a négy területre mutatnak be példákat.

Játékok szótagokkal

Csomagolópapírra rajzolt ugróiskolán lépegetik le a gyerekek a szavakat, minden szótagra egyet lépve.

Szótagolva mondjuk az állatneveket, az állatok képei a szótagszámuk szerint vannak felosztva. Megkérjük a gyerekeket, hogy csak azt a szótagot mondják ki, amelyikre rámutatunk. (1. ábra)

1. ábra. Szótagok szerint felosztott kép (e-le-fánt)

A szótagok szerint elvágott állatképek darabjait kiosztjuk a gyerekeknek, és megkérjük, hogy csak azt a szótagot mondják ki, ami a kezükben van.

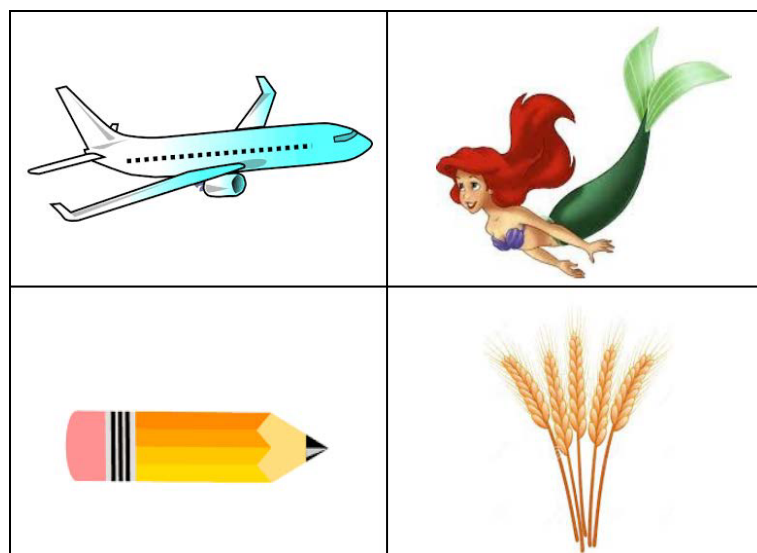
A 3, 4 szótagos szavaknak az első és utolsó szótagját mondjuk, és a gyerekek kitalálják a szót. Előtte megnevezzük a képeket.

Sorban ülnek a gyerekek, az egymás mellett ülő gyerekek egy-egy szótagot ismételnék el utánunk, akinél véget ér a szó, a mellette ülő kimondja az egész szót. Kezdetben 3, 4 szótagú szavakat mondunk, majd egyre hosszabbakkal folytatjuk.

Összekutyult szavak. A szavak szótagjait összekeverve mondjuk ki, és a képek segítségével kitalálják, hogy melyikről van szó. Pl.: lán-rosz-o, dil-ko-kro.

Ugyanez a feladat, de a gyerekek keresztnévének szótagjait cseréljük meg. Találják ki, hogy kinek a neve az. Pl.: na-bás-bar, dám-á, de-gúz-ben.

Azonos utolsó szótag. A képeket úgy párosítjuk, hogy az utolsó szótag ugyanaz. (2. ábra)

2. ábra. Azonos utolsó szótag: repülő – sellő, ceruza – búza

Játékok szavakkal.

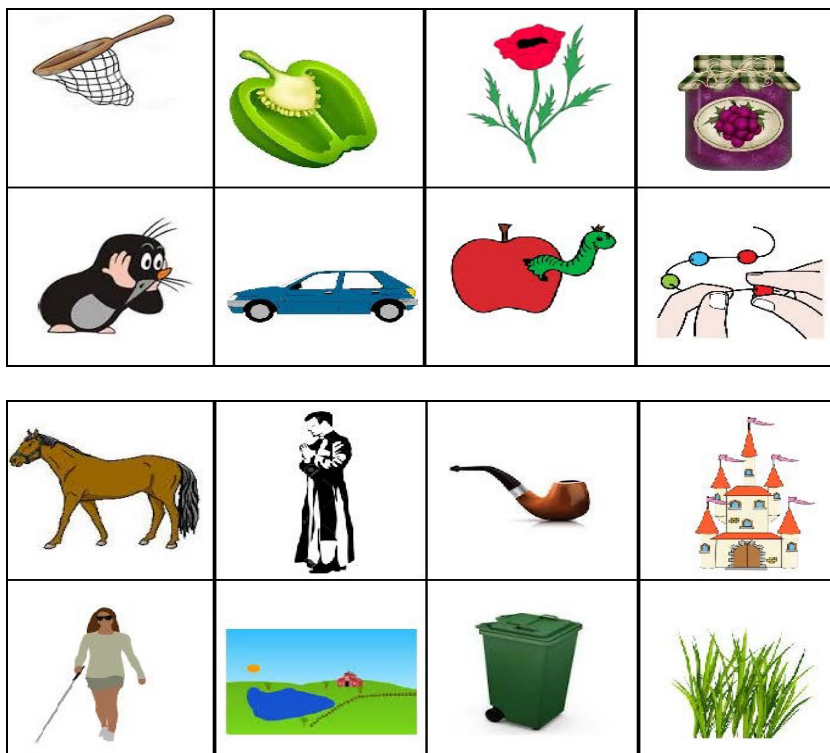
Két szóból egy harmadik. Megnevezzük két képet, ami egy harmadik szót tesz ki. Megbeszéljük, hogy a kapott szó jelentésének sokszor nincs köze a képekhez.

(3. ábra)

3. ábra. Két szóból egy harmadik: villa – mos > villamos,
só – haj > sóhaj, fa – héj > fahéj, pad – ló > padló

Szóban szó képekkel. A szavakat úgy párosítják a gyerekek, hogy a szóban benne van-e egy másik szó. (4. ábra)

4. ábra. Szóban szó: háló > ló, paprika > pap, pipacs > pipa,
lekvár > vár, vakond > vak, autó > tó, kukac > kuka, fűz > fű

Szóban szó képek nélkül. Az előző feladathoz hasonlóan, de képek nélkül, fejből:

„Milyen szó van abban, amit mondom?” sárkány > sár, város > vár, fűrész > fű, rész, autó > tó, virág > rág, ötvös > öt, póráz > ráz, gombóc > gomb, padlizsán > pad, fasírt > sírt, seper > eper, bőrönd > bőr.

Van-e az elhangzott szóban *ló* vagy *őr*, vagy egyik sem? A gyerekek kapnak egy lovat és egy őrt ábrázoló képet, és ha valamelyik szót hallják benne, felemelik azt, ha egyik sincs benne, akkor egyiket sem: csőr, érem, tőr, háló, virág, olló, rendőr, tanuló, állat, faló, Győr, holló, hiba, bárány, csörgő.

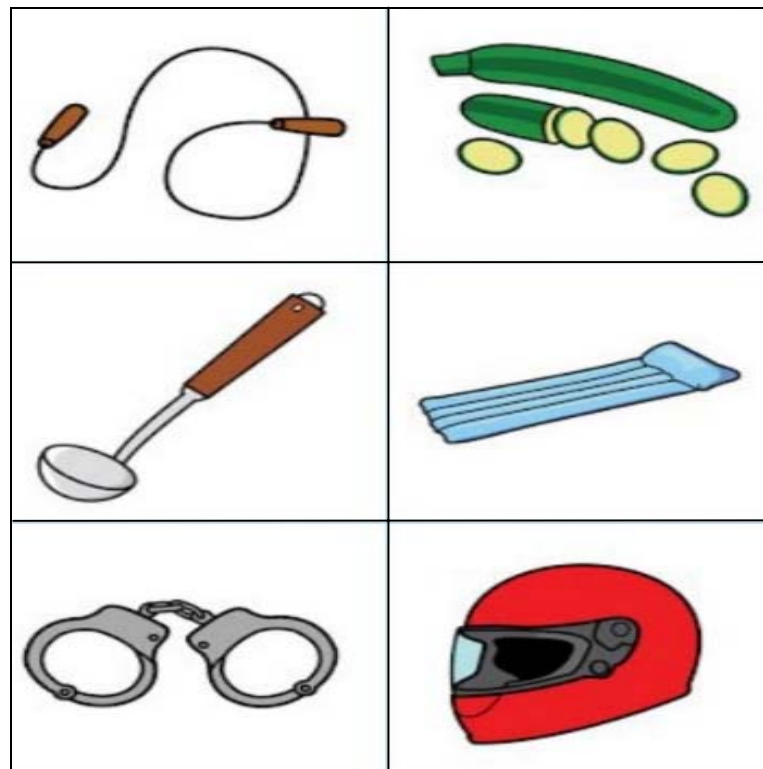
Szófordító. Összetett szavak tagjait megcseréljük, a gyerekek visszacserelik és helyesen mondják ki: lóhinta, lámpazseb, szobaháló, faváll, csokitej, bogárcsere, táskaskola, ijesztőmadár, fakörte,

ujjmutató, medvemósó, jegybusz, elemceruza, bicikliszoba, mászóhegy, szempor, töksütő, vércsiga, stb.

Azonos alakú szavak (homonimák). Arról beszélgetünk, hogy a szavak többfélét is jelenthetnek: vár, fél, fog, ég, nő, sír, mer, szív, nyúl, fal, fej, dob, terem.

Szinonimák. Hogyan mondhatjuk ugyanazt más szóval? szamár, fakopáncs, malac, liba, tehén, fut, izzó, pipi, cselló, mennyezet, autó, kerékpár, has, szép, léggömb.

Fonéमतudatosság. Szavak kezdőhangja szerinti párosítás. A képpárosítás alapja a párok azonos hanggal kezdődő szavai. (5. ábra)

5. ábra. Azonos kezdőhang: ugrókötel > uborka, merőkanál > matrac, bilincs > bukósisak)

Alliteráló mondatok. A mondat minden szava ugyanazzal a hanggal kezdődik, ezt a szókezdő hangot kell kitalálniuk a gyerekeknek: Ági álmosan álmodozik ágyában. Dani délben durcásan duzzog. Sári sokszor segít Sanyinak sütit sütni. Kedden korán kell kelni. Évi énekelve érkezett Érdre. Panni piros pólóban pihen.

Melyik hangot adtam hozzá a szó végéhez? haj > hajó, fagy > fagyi, csók > csóka, fog > fogó, bors > borsó, ágy > ágyú, teknő > teknős, cső > csőr, pipa > pipacs, sí > síp, kuka > kukac, fű > fűt.

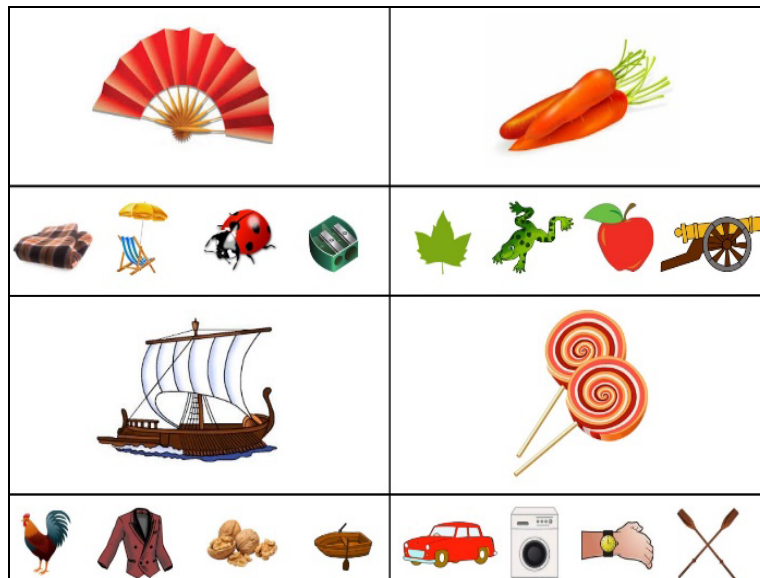
Hang hozzáadása szótaghoz. A gyerekek egy megadott hangot tesznek hozzá a szótaghoz, amiből értelmes szó lesz. Adj hozzá s hangot: ké, mo, ha, vé, má, bú, ki, ré, va, hú; / hangot: vá, ha, to, hu, té, sá, ke, tá, vé, fő, je, fé; k hangot: so, má, ba, Vu, rá, va, szé, bó, to, pó, nya.

Hogyan változott meg a kezdőhang? A gyerekek azt figyelik és fogalmazzák meg, hogy a szó első hangja hogyan változott meg: nagy > fagyi, tál > sál, bal > hal, vaj > haj, kéz > méz, hét > rét, szója > bója, máz > ház, porta > torta, móka > fóka.

Hiányzó kezdőhang. Az első hangot kihagyva ejtjük ki a szót, amit a gyerekek egészben mondanak ki. Előtte megbeszéljük, hogy testrészeket fogunk mondani; először egy példával vezetjük be: „Nem azt mondom, hogy szemöldök, hanem _emöldök.”

További testrészek: _önyök, _enyér, _omb, _ípő, _érd, _oka, _áb, _éz, _át, _as, _ül.

Játékok rímekkel. Rímpár keresése képekkel. A képre rímelő szó kiválasztása
Az alsó képek közül melyik rímel a felsőre? Ezt megelőzően beszélgetünk a rím fogalmáról és példákat is sorolunk fel rá. (6. ábra)

6. ábra. Rímpár keresése: legyező – hegyező,
répa – béka, hajó – zakó, nyalóka – karóra

Kakukktojás. Négy felsorolt szó közül egy nem rímel a többire, ezt találják ki a gyerekek.

Melyik a kakukktojás? Melyik az az egy szó, amelyik nem rímel?

Pl.: kenyér, tenyér, kalács, fehér

Rímkiegészítések. A gyerekek találják ki a kétsoros strófa rímelő végét, a könnyebb megfejtés érdekében megmondjuk, hogy ezek mind állatnevek lesznek. Pl.: Szálkás a deszka, csíkos a ... (zebra). Nincsen semmi bajom, pedig rám lépett egy ... (majom). Túl meleg a trópus, nem megy oda ... (mókus). A kertben van egy tócsa, beelép a ... (gólya).

Ugyan hová mégy? Ott repül egy ... (légy). Jaj de mogorván néz rám ez az ... (oroszlán), stb.

Következtetés

Az eddigi tapasztalatok alapján elmondható, hogy a gyerekek tényleg tekintenek ezekre a feladatokra és szívesen végzik azokat. Egyetlen nehézsége a nagycsoportban végzett foglalkozásnak, hogy az egyéni különbségekhez nehéz igazodni, a gyerekek között nagyok lehetnek az eltérések a fonológiai tudatosságban.

Ezek a játékok szemmel láthatóan megváltoztatják a gyerekek nyelvhez való viszonyát, fölfedezik a nyelvben meglévő játékoságot, és ezt megtapasztalni nagyon felemelő érzés. Ezért is bátorítom a kollégákat az ilyen foglalkozások bevezetésére, további ötletek gyűjtésére, ezzel is változatosabbá téve munkánkat.